

**“... LANGT DER OPPE MOT NORD.”
BILDER AV *NORD* I NORDNORSK LYRIKK
– FRA ELIAS BLIX TIL MORTEN WINTERVOLD**

Henning Howlid Wærp

1 Innledning

Denne artikkelen vil gjøre noen nedslag i nordnorsk lyrikk fra Elias Blix til Morten Wintervold, dvs. fra slutten av 1800-tallet og til i dag, med fokus på fremstillingen av landsdelen og det nordlige. En redegjørelse for etableringen av begrepet Nord-Norge fører over i en gjennomgang av Elias Blix’ dikt “Barndomsminne frå Nordland” (1896), med fokus på diktets rolle som en del av nordnorsk identitetsbygging. Deretter gjør artikkelen et sprang fram til Arvid Hanssen og hans diktsamling *Vise i stoa* (1977), i en tid da nordnorsk identitetsbygging på nytt satte et sterkt preg på nordnorsk litteratur. Et nytt punktnedslag gjøres på 2000-tallet, for å vise hvordan lyrikerne Liv Lundberg og Eva Jensen i et moderne poetisk språk reagerer på det samme landskapet som Blix lengtet etter. Avslutningsvis trekker jeg inn den unge Tromsø-poeten Morten Wintervold, født 1981, for å vise hvordan det der kommer fram en moderne, urban, transnasjonal identitet i tekster som ganske programmatisk ikke vil signalisere noen regional identitet, hverken språklig eller tematisk.

En utviklingslinje som den jeg her prøver å vise, kan skrives inn i flere litteraturhistoriske, kulturhistoriske og sosialhistoriske paradigmer, og det finnes flere lyrikere (Hans Lind, Herbjørg Wassmo, Knut Holte, Helge Stangnes m.fl.) som kunne ha vært trukket inn, både for å nyansere og for å befeste hovedtrekkene i hver fase i utviklingen. Likevel tror jeg at man ved å omtale noen få representative navn kan tydeliggjøre trekk ved nordnorsk lyrikk de siste drøye hundre år, når det gjelder fremstillingen av Nord-Norge.

I korthet er det utviklingstrekket jeg vil vise dette: At man i lyrikken finner spor av en utvikling som går fra å etablere en *nordnorsk* identitet – definert sørfra eller i relasjon til sør – og over til en *nordnorsk og arktisk* identitet, ikke lenger målt med hovedstadens mål, men i større grad sett i forhold til nordområdene og til det internasjonale.

2 “Nord-Norge” som nytt landsdelsnavn

Langt tilbake i tid har det eksistert forestillinger om “det nordlige Norge” som sær-egent territorium og historisk landskap. Navnet på landsdelen har skiftet, fra sagatidsnavnet *Hålogaland* brukt i middelalderen (etymologien til navnet er ukjent), til det administrative navnet *Vardøhus len* i seinmiddelalderen, og videre til amt-betegnelsene *Nordlandene* og *Finmarken* etter ca. 1660, og deretter: amtene *Nordland*, *Tromsø* og *Finmarken*, etter 1866 (Niemi 2014, 271). *Tromsø stift*, som fram til 1918 var navnet på Hålogaland bispedømme (– utskilt fra Nidaros bispedømme i 1804), har også blitt brukt som betegnelse for landsdelen. For eksempel

Nordlit 35, 2015

Except where otherwise indicated, the content of this article is licensed and distributed under the terms of [the Creative Commons Attribution 4.0 License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

skriver Knut Hamsun i Morgenbladet i 1910: "Og Vinter som Sommer er Tromsø Stift et Æventyrland" (Hamsun 1998,175).

Dagens navn *Nord-Norge* er en relativt ny oppfinnelse. Asbjørn Jaklin begynner sin bok *Historien om Nord-Norge* (2004) slik:

Det er like godt å innrømme det. *Historien om Nord-Norge* begynner i hovedstaden. En kveld i 1884 krysser ei rekke nordlendinger den svakt opplyste plassen foran Hovedbanestasjonen i Kristiania. En etter en går de inn hovedinngangen til det moderne og staselige Hotel Royal. De tar plass rundt bordene inne i kafeen med de høye og buede vinduene ut mot Jernbanetorget. Snart går praten livlig og kafelokalet summer av stemmer med nordnorsk aksent. Rundt ett av bordene er debatten særlig intens.

"Enn om vi kaller det Nord-Norge?"

Forslaget kommer fra en munter finnmarking ved bordet, Ole Olsen, det musikalske fenomen fra Hammerfest [...] Ideen om det nye landsdelsnavnet får spontant tilslutning i den lille kjerne av innflyttere. Samtlige strutter av patriotisme, av framtidstro og kjærlighet til den landsdelen de har forlatt.

"Ja, vi kaller det Nord-Norge!" (Jaklin 2004, 9)

Som det første bygdelag i hovedstaden hadde "Den nordlandske Forening", senere kalt "Nordlændingernes Forening" etablert seg i 1862, av ti menn som alle hadde sin bakgrunn fra seminaret i Tromsø. Foreningen hadde sitt eget blad, *Nordlands Trompet*, etter Petter Dass' sitt topografiske diktverk. Tittelhodet var tegnet av maleren Thorolf Holmoe fra Vefsn og inneholdt klassiske nordnorske symboler: et kystmiljø med fjellet Hestmannen i Nordland, midnattssola, en sprøytende hval, ei nordlandsjekt, en fembøring og et garn. Begynnelsen og slutten av navnet var bøydd som to trompeter, ved den ene sto en fisker med en torsk, ved den andre sto Petter Dass ved siden av et reinsdyr (Jaklin 2004, 11). Merkevarerbyggingen var altså i full gang. Foreningen har blitt sammenlignet med Norske Selskab i København på 1700-tallet. Begge var studentforeninger, og slik Norske Selskab definerte nasjonalidentitet i eksil i København, skulle Den nordlandske Forening bidra til det samme for nordnorsk identitet i sitt Kristiania-eksil vel 100 år senere (Aas 2012, 32).

Andre navn enn Nord-Norge ble også vurdert på dette møtet i Kristiania, blant annet Hålogaland. Et slikt navn ville knytte forbindelsen til en tidligere storhetstid i nord, med vikinghøvdingene Ottar og Tore Hund. Men flere i foreningen mente at det var noe gammelmodig og tilbakeskuende over navnet, og ikke det riktige begrepet for den moderne landsdelen de ville utvikle. For det var ikke bare åndslivet, men også næringslivet i nord de ville kjempe for. "Nord-Norge" klang derimot godt både fordi det var enkelt og fordi det understreket den særlige geografiske dimensjonen; det nordlige som en identitetsmessig markør. At "Norge" var i navnet, gjorde dessuten at man ikke kunne mistenkes for ønske om separasjon, Nord-Norge er en del av Norge (Niemi 2014, 276).

Ifølge Asbjørn Jaklin tok det noen tiår før navnet festet seg, først med navnet på en avis i Tromsø, *Nord-Norge*, i 1912–13, og året etter på et tidsskrift for Nordlandslaget i Amerika: *Nord-Norges Hus* i Oslo, og samme år ble *Nord-Norges avis* etablert (Jaklin 2004, 15). En publikasjon Jaklin ikke nevner,

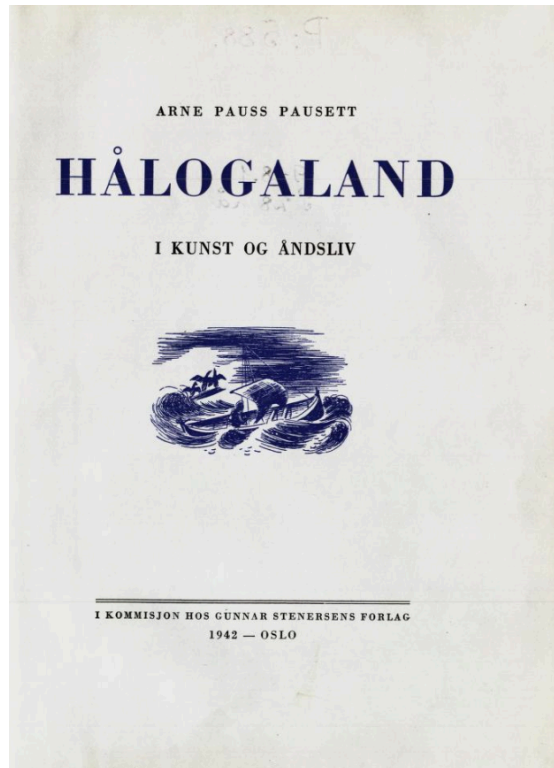

Fig. 1: *Hålogaland i kunst og åndsliv*, 1942.

og kanskje ikke kjenner til, er *Lauvsprett. Blad aat maalfolket i Nord-Norig og organ aat Trums fylke av Norigs ungdomslag*, som kom ut i perioden 1907–1914. Her ser vi altså at Nord-Norge er i bruk som navn i offentligheten allerede fra 1907.¹ Det er likevel trolig riktig at “Nord-Norge” først fester seg fra 1920-årene av og utover, men da fortsatt i kamp med navnet Hålogaland.²

Under Den andre verdenskrig ble Hålogaland forsøkt revitalisert som samlenavn for Nord-Norge av Nasjonal Samling; de så den nordligste landsdelen som en del av den ariske og germanske kultursfæren, og “et verdifullt bidrag til vår nordiske kultur”, som propagandaministeren i NS, Gulbrand Lunde, uttrykte det (Aas 2012, 114). At navnet Hålogaland peker bakover i tid, var da nettopp et pre. Jf. slik Hålogaland blir brukt i tittelen på propagandaverket *Hålogaland i kunst og åndsliv*, i 1942. “Nordlændingernes Forening” i Oslo, som var oppfinnere av navnet Nord-Norge, skiftet i 1942 navn til “Hålogaland-Sambandet”, etter å ha fått en NS-mann som leder. Straks krigen var over, kvittet foreningen seg imidlertid med Hålogaland-navnet, og ble igjen “Nordlændingernes Forening” (Aas 2012).

I 1920 foreslo forfatteren Carl Schøyen – i forordet til artikkelsamlingen *Nordlandet*, en bok som var en beskrivelse av de tre nordligste fylkene – å omdøpe landsdelen til “Nordlandet”. Begrunnelsen var blant annet at det ville harmonere

¹ Takk til historiker Ketil Zachariassen for å ha gjort meg oppmerksom på dette.

² Ketil Zachariassen viser hvordan navnet “Nord-Norge” er fraværende under hundreårsfeiringen for Tromsø offentlige lærerskole i 1926: Landsdelsbetegnelsene som brukes er Hålogaland og/eller Tromsø stift (Zachariassen 2008, 104).

bedre med de andre landsdelsnavnene: Sørlandet, Vestlandet og Østlandet, enn det Nord-Norge gjorde.³

"Nordlandet" fikk aldri noe gjennomslag, mens derimot Hålogaland som navn aldri forsvinner helt. Det er i dag å finne blant annet i navn innenfor kulturfeltet – som Hålogalandhallen i Harstad, Hålogaland Teater i Tromsø, Hålogaland Avis i Harstad, Hålogaland fotballkrets, som dekker Sør-Troms og nordre Nordland. Videre finner vi Hålogaland i firmanavn og veiprosjekter, som Hålogalandsbrua (Narvik), Hålogaland Kraft (Harstad), Hålogaland Transport (Bjervik), Hålogaland Revisjon (Narvik), Hålogaland Grus og Betong (Harstad), for å nevne noen. Det kan virke som navnet særlig brukes i nordre Nordland og sørlige Troms. Dette kan sies å bekreftes ved at det er bare ett av de fem politidistriktene i Nord-Norge som bruker Hålogaland i navnet, og det er det som er hjemmehørende i Harstad: Midtre Hålogaland politidistrikt. (De andre er Salten, Troms, Vestfinnmark og Østfinnmark.)

Så enkel er den geografiske avgrensningen likevel ikke, siden Hålogaland lagmannsrett, med sete i Tromsø, omfatter *hele* landsdelen. Domstolen presenterer seg på hjemmesiden som "Nord-Norges ankedomstol", men bruker altså ikke Nord-Norge, men Hålogaland i navnet. Videre heter de to bispedømmene i Nord-Norge Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømme. Hålogaland brukes altså forvirrende nok delvis som navn på en avgrenset del av Nord-Norge, og på Nord-Norge som helhet.

2.1 Elias Blix og "Å eg veit meg eit land"

Et av medlemmene i "Nordlændingernes Forening", helt fra oppstarten i 1862, var Elias Blix fra Gildeskål, teolog, universitetsprofessor og i en periode kirkeminister. Til sin sølvbryllupsdag 19. juni 1896 satte Blix seg ned og skrev en sang, eller et dikt (melodien vi i dag synger til teksten er først fra 1901), som han kalte "Barndomsminne":

Å, eg veit meg eit land
langt der oppe mot nord
med ei lysande strand
millom høgfjell og fjord.
Der eg gjerne er gjest,
der mitt hjarta er fest
med dei finaste band:
Å eg minnes, eg minnest so vel dette land! (Blix 2005, 246)

Flere av medlemmene i Nordlændingernes Forening var til stede, og Elias Blix var usikker på responsen. Men diktet ble varmt tatt i mot og oppfattet som dekkende for det mange følte i forhold til hjemlassen (Aschim 2008, 549). Teksten ble publisert

³ "Det har aldrig forekommet mig som noget egentlig samlingens tegn at man gennem de senere aar har betegnet denne landsdel som et anneks, saa vi nu har et Norge og noget helt andet som er – Nord-Norge. Jeg har derfor ret og slet kalt boken om landets nordlige strøk for *Nordlandet* – i haab om at denne betegnelse snart maa faa en liten hjemlig *norsk* klang som Sørlandet, Østlandet og Vestlandet nu har" (Schøyen 1920, forord).

Fig. 2: "Barndomsminne"

første gang i avisa *Den 17de Mai*, 13. august 1896, etter Blix hadde vært innom redaksjonen med en forsiktig forespørsel til redaktøren, Rasmus Steinsvik: "eg veit ikkje um De bryr Dykk um aa sjaa paa det; det er mindre von um det er prenta verdt" (Aschim 2008, 443). Men Steinsvik likte diktet, og setter på undertittelen "Fraa Nordland", kanskje fordi Blix ikke ville ha navnet sitt under diktet. (Tillegget stedsplasserte da forfatteren.) I dag regnes diktet som en av Blix' fineste sangtekster, og det ble raskt oppfattet nærmest som en "nasjonalsang" for Nord-Norge. Dette selv om tittelen er forblitt "Barndomsminne frå *Nordland*", og altså ikke *Nord-Norge*. Men dette er ikke Blix sitt valg, han kalte diktet kort og godt "Barndomsminne". Flere kjenner og omtaler da også sangen først og fremst via førstelinjen "Å, eg veit meg eit land", slik f.eks. sangen er titulert i *Norsk biografisk leksikon*, i Tove Bulls Blix-artikkel (Bull 1999, 370).

I *Nordnorsk kulturhistorie* (1994) innledes et av kapitlene slik: Det er fotballkamp i Oslo i 1963, Bodø-Glimt mot Oslo-laget Frigg, med mange nordlendinger på tribunen. Men Bodø-Glimt taper. Friggs supportere toger ut for å feire, mens flere hundre nordlendinger står igjen i den grå augustkvelden og synger "Å, eg veit meg eit land":

De er langt hjemmefra, de er fra Finnmark og Troms og Nordland, de har akkurat opplevd et nytt nederlag, men nå står de i spredte grupper på tribunen og legger ikke skjul på at de er nordlendinger. [...] De synger de kjente strofene, strofer som også gir rom for deres egen sang, sangen om å være nordlending i Oslo, sangen om å stadig spille på bortebane, sangen om en nordnorsk oppvekst [...] (Brantenberg, Hauan og Knutsen 1994, 388).

La oss se på noen flere strofer av diktet, for å forstå denne emblematiske bruken av Blix. Andrestrofen lyder slik:

Der eit fjell stig mot sky
 med si kruna av snø,
 og i lauvklendad ny
 det seg speglar i sjø.
 Og det smiler mot strand
 med si bringa i brann
 i den solklåre kveld:
 Å eg minnest, eg minnest so vel dette fjell!

Strofen gjentar, som vi ser, flere av elementene fra førstestrofen – høye fjell, sjø og strand. En spesifisering har kommet inn, fjellene er kronet av snø, og liene er løvkledd. Landsdelens lyse kvelder nevnes, "den solklåre kveld".

Tredjestrofe bringer ikke inn nye landskapselementer, men forteller om jegets barndom, for å vektlegge fortroligheten til landskapet: "Ja, eg kjenner den stad / der eg stima som gut / der eg kaua og kvad, / so det svara frå nut." I fjerde strofe kommer *fisket* inn som et definerende element, først igjen som et barndomsminne:

Og når vinden var spak
 for om fjorden eg rundt,
 der eg rodde og rak
 som ein fiskande glunt.
 Der eg leikande låg
 og meg vogga på våg
 i den nattsol der nord:
 Å eg minnest, eg minnest so vel denne fjord!

Her nevnes midnattssola, "den nattsol der nord", vi er altså utvilsomt nord for den 66. breddegrad – polarsirkelen. I neste strofe fremstilles en annen type erfaring av kystlivet, havet som en fare, og fiskerens utsatte tilværelse:

Men det dårande hav,
 som no drøymer so stilt,
 vert ei glupande grav
 når det reiser seg vilt.
 Snart det lokkar og lær,
 snar det over deg slær
 og dreg båten i kav:
 Å eg minnest, eg minnest so vel dette hav!

Kontrastene i landskapet – stupbratte fjell og lysende strender, løvkledd lie og snø på toppene – korresponderer med brå skift i været. Og havet kan bli "ei glupande grav" for fiskeren. Den påfølgende strofen kan sies å gi en viss forsoning via religionen: "I min heim var eg sæl / av di Gud var attved."

I den nest siste strofen oppsummeres det som kan sies å fremstå som de mest betydningsbærende elementene – fjord, fjell og midnattssol: "denne fjetrande fjord, / og det målande fjell / og den strålande kveld". Da kan diktet eller sangen avsluttes med å gjenta den innledende, insisterende lengselen: "Og eg lengtar so tidt / dette landet å sjå."

Perspektivet er altså en sammensmeltning av et innenfra- og et utenfra-ståsted. Jeget er vokst opp i Nord-Norge, personligheten er formet der, og det voksne jeget er knyttet til landsdelen: "der mitt hjarta er fest / med dei finaste band." Dette understrekes også språklig, der Blix velger å skrive på nynorsk, et skriftspråk han føler er nærmere sin dialekt enn riksmålet.

Diktet er i åtte strofer av åtte verselinjer, med enderim: en veksling mellom parrim og kryssrim (ababccdd). Rytmen er fast, med en opptakt som fører over til tre daktyler, før vi får en trykksterk utgang på verselinjen. Den strenge formen innbyr til tonesetting. Og Blix har i utgangspunktet tenkt sang, siden han skriver under tittelen: "Kan gaa som: Jeg vil værge mit Land." Men det er melodien til Tromsø-organisten Adolf Thomsen fra 1901 som i dag brukes. (Denne fikk Blix selv aldri høre.)

I siste strofe i diktet heter det: "Med den vaknande vår / vert min saknad so sår." Det kan derfor synes paradoksalt at supportere fra Nord-Norge på fotball-besøk i Oslo i 1963 synger dette. Men opplevelsen av "Å et veit meg eit land" knytter seg til skildringen av Nord-Norge, og ikke til et dikt-jegs vedvarende brudd med hjemstedet. Elias Blix hadde selv ikke vært nordpå på tredve år da han skrev sangen, og han reiste heller aldri hjem igjen – siste besøk i Gildeskål var i 1866. (Han døde i 1902.)

Bodø-Glimts cupmesterskap i 1975, mot Vard, Haugesund, ble det sett på som et gjennombrudd for nordnorsk fotball; for første gang spilte et nordnorsk lag om en kongepokal i fotball. Men hendelsen ble også i videre forstand sett som en "jubeldag i nordnorsk identitetshistorie", hevdes det i *Nordnorsk kulturhistorie*, siden kampen ble avsluttet med at 22 000 tilskuere reiste seg på tribunen og sang "Å, eg veit meg eit land" av Elias Blix. Flere av dem hadde også sunget den på Ullevål stadion 12 år tidligere, men da i tap. "Dette kjentes som den endelige revansj for en hel landsdel – og for alle tap gjennom alle tider" (Brantenberg, Hauan og Knutsen 1994, 436). "Barndomsminne" har altså virkelig blitt en nordnorsk nasjonalsang.

2.2 Arvid Hanssen

Et langt hopp fram: I 1977 kom Senja-forfatteren Arvid Hanssen ut med sin første diktsamling: *Vise i støa*. Ei "stø" (av norrønt stód) er det stedet i fjæra der man drar opp båten, og flere av diktene starter eller slutter her. Seks av de fem og tyve diktene i debutsamlingen inneholder ordet "støa". Første strofe i åpningsdiktet, som har samme tittel som diktsamlingen, går slik:

Nåkken søng vise ved kongens bord.
Sudelidei, ved kongens bord.
Ainner søng vise der småfolk ror, –
og æ søng mine i støa. (Hanssen 2009, 11)

Det er nettopp "småfolk" Hanssen skriver om, nærmere bestemt den nordnorske kystbefolkningen. Flere av diktene har personnavn som tittel:

Peder Garnmainn

Det e så tili mårra at natta knapt e far'n,
 då ser æ at han Peder står og bøte sine garn.
 Med sterke, vante fengra han smøye trå mot trå.
 Te slutes heng han garnan opp på æ'ijn av ei rå.
 [...] (Hanssen 2009, 13)

Det folkelige ligger ikke bare i dialekt og ordvalg, men også i formen, diktene er skrevet som viser, med enderim og regelmessig strofeinndeling, og ofte med refreng. Fjorten av diktene, over halvparten, har tema fra sjøen, fra fiske. Arbeidet skildres som hardt, som i "Bankfeskar blues", der mannskapet vil til Gryllefjord på lørdagskvelden, men opplever at været setter en stopper for det, og de blir sittende og "glane ut i mørtna der norvesten spælle blues / og legg en sali drøm i grus". Sjøen og kysten er likevel ikke bare arbeidsplass, men også hjemsted. Vare natursansninger fins i flere dikt, som i "Blå kveill":

Se, no stjlne aille båran,
 og det skjømmes mens æ ror.
 Det blir blått ruint begge åran
 førr en kaillkrok i en fjord.

No kjem skarven òg te skjærre.
 Det e han, og det e æ
 som e eillst i detta værre.
 Skarven ror i lag med mæ.

Kveillen spørr, og kveillen svare.
 Gjer mæ mangt å tenke på.
 Tru kor lenge vi ska fare.
 Derom vijl Vårherre rå.

Trygt å trø i lainn av båten
 på et berg æ kaille mett.
 Godt å høre goverslåten
 og gå heim med glæ skrett. (Hanssen 2009, 34)

Det religiøse elementet, overgangen fra naturskildring og til en tillitsfull eller from gudstro, kan minne om Elias Blix' salme. En vesentlig forskjell er imidlertid at mens Blix sitter i hovedstaden og minnes Nord-Norge og lengter hjem, er Arvid Hanssen hjemme. Han kan gå i land fra båten "på et berg han kaller sitt", som det heter i siste strofe. Det er de dagligdagse gjentakelsene som preger diktene, erfaringene av hav og landskap til forskjellige årstider. Og Arvid Hanssen skriver på sin egen dialekt.

Flere av diktene til Arvid Hanssen ble tonesatt, og han ble en del av den nordnorsk visebølgen på 1970-tallet.

I boka *Møte mellom tid og sted. Bilder av Nord-Norge* (2003) deler Eli Høydalsnes bildekunst og skulptur inn i ulike grupper, etter hva slags perspektiv på eller fortelling om Nord-Norge som kommer til uttrykk i kunstverket. Hun skiller blant annet mellom (1) den sublime naturopplevelsens Nord-Norge, (2) erindringens Nord-Norge, (3) det naturmytologiske Nord-Norge og (4) det faktuelle Nord-Norge (Høydalsnes 2003, 14). Elias Blix' dikt vil her kunne falle inn i de to første gruppene. Vi får skildret havets dobbeltrolle som livgivende ressurs og nærværende dødstrussel i et naturromantiserende formspråk og i en heroisk og mytebelagt betydningsramme. Dette minner om den sublime naturopplevelsens Nord-Norge, slik Høydalsnes skildrer den. På den annen side er "Barndomsminne" et erindringsdikt, et ønske om å mane fram og fastholde noe tapt i minnet. Avstand i tid og sted ligger som en grunntone i diktet. Det går følgelig også inn i gruppen av kunstverk som Høydalsnes kaller "erindringens Nord-Norge".

Annerledes er det med Arvid Hanssen. Han kan sies å gi en type representasjoner som Høydalsnes omtaler som "det faktuelle Nord-Norge", en mer realistisk gjengivelse av livet i landsdelen grunnet i samfunnsbetingete forhold: "Midt oppi alle visualiseringene av Nord-Norge som sublimt, eksotisk og primitivt, mytisk og mystisk, finnes altså en tematisk tendens som er mer nøkternt eller faktisk orientert," skriver hun (Høydalsnes 2003, 142). Dette er skildringer som nedtegner et kulturmiljø i historisk sammenheng, der vi møter en ytre, objektiv og en indre, opplevd tid i små visualiserte fortellinger, beretninger om båten som drar ut, om svart hav og storfangst, men mest hverdagsliv (Høydalsnes 2003, 179). Til forskjell fra kunstverkene som kjennetegnes av erindring, er det for Høydalsnes her et poeng at kunstneren er bofast i Nord-Norge, eventuelt stadig vender tilbake, og da i fysisk forstand, og ikke bare i minnet (– slik Blix gjør, i mitt materiale).

I *Fra Ottar til Oluf. Artikler om nordnorsk litteratur* peker Nils Magne Knutsen på hvordan Hanssen i diktene har et "godt auge for situasjonar, førstehands kjennskap til kvardagsliv og arbeidsliv for folk ved kysten, auge også for kvinnene sitt arbeid. Og dessutan humor, råkande replikkar [...]" (Knutsen 1991, 120). Arvid Hanssen påstår ikke at folk trives der de bor, skriver Knutsen, han viser det i diktene gjennom hverdagslige situasjoner, der "naturkjensla og heimekjensla" smelter sammen (Knutsen 1991, 120).

Et trekk ved Arvid Hanssens dikt er at han gjerne gir stemme til flere ulike skikkelser i bygda, og ofte fremtrer hos ham det nordnorske *kollektivet*, enten det nå er et båtmannskap eller det er "æ og han Jens og han Krestjan Mekallsen" (14). Dette står i motsetning til de senere lyrikerne Liv Lundberg og Eva Jensen, der det stort sett er et "jeg" som fører ordet og som er utgangspunkt for tekstene.

3 Nordnorsk regionalisme

I artikkelen "Skapingen av Nord-Norge" (2014) bruker Einar Niemi den finske geografen Anssi Paasis "institusjoneringsmodell" for å beskrive den nordnorske regiondannelsen. Paasi opererer med fire kronologiske faser: (1) den første består av bevisstgjøring av et regionalt territorium, (2) den andre av lansering av samlende symboler, (3) den tredje av bygging av institusjoner som arbeider for å skape en

felles regional identitet, mens (4) den fjerde og siste fasen er representert ved at regionen har fått formell status og formaliserte funksjoner (Niemi 2014, 275). I et slikt skjema kan Elias Blix plasseres inn i det som kalles symbolfasen. Hans sang "Barndomsminne frå Nordland" blir et på den tid nytt og slagkraftig symbol.

Det som kjennetegner de to første fasene i den nordnorske identitetsutviklingen er at regionalismen i all hovedsak er et anliggende for en elite *utenfor* landsdelen, først og fremst i hovedstaden, men også med støttespillere blant nordnorske emigranter i Amerika (Niemi 2014, 277).

Når vi kommer fram til 1970-årene er regionsdannelsen på mange måter fullført, noe en blant annet ser av institusjonsdanningen: Festspillene i Nord-Norge startet opp i 1964, Nordnorsk kulturråd samme år, Hålogaland Teater åpner som det første profesjonelle regionsteater i Norge i 1971, Nordnorsk forfatterlag stiftes 1972, Universitetet i Tromsø etableres samme år, Landsdelsutvalget for Nord-Norge dannes i 1974, Nordnorsk Magasin har sin første utgivelse i 1978 – for å gi noen eksempler. Det er ingen tvil lenger om at Nord-Norge er knesatt som navn. Det betyr ikke at identitetsbyggingen er slutt, men en annen selvbevissthet har kommet til. Det er i dette tiåret Arvid Hanssen blir forfatter. Han kan skrive på dialekt om helt lokale, nordnorske forhold, og gi ut bøkene på Oslo-forlaget Cappelen, og få en slik anmeldelse i *Dagbladet* i 1982:

I dag er Hanssen selve det kvalitetsmessige ankerfeste for den nordnorske visekunsten. Hans usminkede tekster fra fiskerkulturen nordpå har en poetisk tyngde som gir dem landsomfattende verdi. (Magne Lindholm)⁴

I Elias Blix' dikt angis stedet for barndomsminnet som "langt der oppe mot nord". I Arvid Hanssens diktsamling støter man derimot aldri på ordet "nord", siden han rett og slett er hjemme. Til gjengjeld finner man, til forskjell fra hos Blix, lokale stedsnavn som Gryllefjord, Senjahopen og Mefjordvær. Nord-Norge sentimentaliseres eller eksotiseres ikke i Arvid Hanssens lyrikk. Diktene er fulle av liv og arbeid, det skjer hele tiden noe i diktene, mens Blix' "Barndomsminne" mer er som et maleri fra nasjonalromantikken.

Knut Hamsuns dikt "Nordland", skrevet i 1913, kan kanskje sees som en reaksjon på det litt stivnete bilde av Nord-Norge Blix gir i sitt "Barndomsminne". Hamsuns dikt starter slik:

Vi laa der bak Hundrede Mile
og hele Alverden gjemt.
Selv Landets Børn trodde halvt vi var til,
men visste det ei bestemt.
Og noget saa stedt til Hvile –
nei noget saa haapløst glem! (Hamsun 2009, 160)

Kanskje er det slik Blix får landsdelen til å fremstå? – Men så lar Hamsun det lyde en lurtone, et kallesignal, og nordlendingene rister av seg søvnen og ser med ett alle

⁴ Sitert fra baksideteksten til *Nordavindsvalsen. Dikt i samling*, Arvid Hanssen 2009.

muligheter i landsdelen, ikke bare innen fiskeri, men også i jordbruk og industri, i tillegg til naturskjønnheten. Drøm og virksomhet går hånd i hånd inn i fremtiden i dette diktet av Hamsun, som han skrev til Nord-Norges Sangerforbund og landssangerstevnet i Kristiania i 1914.

Da Stormen Konserthus ble åpnet i Bodø 15. november 2014, var det Knut Hamsuns "Nordland" og ikke Elias Blix' "Barndomsminne frå Nordland" som ble fremført. Handlingsaspektet og appellen i Hamsuns dikt passet tydeligvis bedre til et fremtidsrettet bygg enn det Blix' lett elegiske erindringer gjorde.

4 Liv Lundberg

"Sjarken og støa" som var så viktige identitetsmarkører på 1970-tallet virker et par tiår senere mindre relevante, ja, uttrykket blir blant enkelte nærmest et skjellsord. Sanglyrikken lever riktignok videre – med Kari Bremnes, Halfdan Sivertsen, Helge Stangnes m.fl. – men innenfor boklyrikken er det en ny type "landsdelspoesi" som kommer til syne med Liv Lundberg, født i Bardu i Troms i 1944. Hun har i flere år bodd i Honningsvåg, Pasvik og Tromsø, men bor nå i Oslo. Hennes niende og per i dag siste diktsamling, *Når jeg ikke hører hjemme* (2009), skildrer en hjemreise, til Nord-Norge. Imidlertid starter diktsamlingen i Aten. Første del heter "Akropolis": "Jeg skvetter opp / i senga i gjestehuset / til det norske instituttet / i Aten og spør meg selv: / hva er jeg god for?" Flere av diktene i første del handler om gresk mytologi og historie, men vi finner også minner fra oppveksten i Bardu. Om moren heter det: "En kvinne ingen kunne temme / mor bak kjøkkenvinduet / midt i matstellet." Og faren: "Jeg hjalp far da han brakk ryggen / jeg var stor og sterk sikkert mer enn seks / skubbet kjelken med forsekker opp bakken / i snødrevet og ned hver morgen / med fylte meierispann (Lundberg 2009, 17). I diktforløpet lages det ikke noe skarpt skille mellom hjemme og borte, mellom Aten og Bardu, snarere tvert imot, der jeget ser seg som en del av Vestens kultur, med røtter i antikken:

En klippe
i det østlige Middelhav
knyttet verden sammen

Jeg kom til verdens kant
en fem kilos kjøttunge
i skyggen av krigen
[...]

I del to av diktsamlingen starter en reise nordover: "Jeg reiser nordover / mot hyperboréernes land", lyder det i første dikt. De gamle grekerne så for seg "hyperboreerne" som et gudbenådet folk, fritt for sykdom og alderdom. Ifølge tradisjonen bodde de i nord – *boreas* betyr nordavinden, de bodde altså nord for nordavinden – et sted der året var delt mellom én fortløpende dag og én fortløpende natt. Til dette mytologiske polarfolket reiser diktjeget hos Lundberg. Forbindelsen til antikken knyttes ikke bare gjennom forestillingen om hyperboreerne, men også til utsagnet i et dikt om at "Lethe strømmer ut i Nordishavet". (– Lethe er en elv i gresk

mytologi som renner gjennom underverdenen og som gjør at den som drikker av den, lider hukommelsestap.)

Jegets reise nordover hos Lundberg foregår med båt: "Jeg sitter med skyer i blikket / i panoramasalongen på Hurtigruta [...] Det grå havet krummer ryggen nordover." På den ene siden kan leseren følge reiseruten gjennom Lofoten og Vesterålen, og gjennom Raftsundet. På den annen side fremstår ferden som noe mer enn en singulær hendelse, det er en symbolsk reise: "Jeg [...] seiler gjennom mørketidsdager / og netter med sol." Diktjeget reiser også tilbake i tid, til barndommen i indre Troms: "Jeg ser meg selv / kjenner mitt arvestoff / den lange ensomheten i skogen." Ensomheten har sitt grunnlag i dølenes liv i skogen, og henspiller på utvandringen til Bardu fra Østerdalen på 1790-tallet og fremover, kolonialiseringen av udyrkete landområder som inntil da hadde vært flyttruter for reinflokkene fra Nord-Sverige. Om sin egen oppvekst kan jeget imidlertid fortelle om et aktivt sosialt liv: "Vi levde i flokk / året rundt mennesker og dyr / søstre brødre nabounger søskenbarn." Men jeget, den lille jenta, skiller seg likevel ut: "De tullet tøysen og skrattlo / kalte meg professoren / et ukjent dyr i dalen." Og et oppbrudd kommer, når hun forlater hjemtraktene: "Nordishavet bruser gjennom meg / jeg kunne ikke leve i skogen / trærne sto og stengte". Det å reise for å bli fri, har imidlertid sine omkostninger: "Jeg savner den naturlige flokken / å løpe med og lene meg mot / å tisse sammen på huk."

I det siste diktet i boka kalles reisen en ekspedisjon, noe som innebærer at man reiser med et bestemt formål, gjerne med et vitenskapelig siktemål.

Jeg reiser mot grensen jeg kaller sjel
grensen jeg kaller utslettelse
på min ultimate Thule-ekspedisjon [...]

Lufta er ren uten løfter
poesien har ingen pris
jeg betaler hva det koster

Når jeg har reist lenge og langt nok
mot nord kan det siste diktet ende
med et slag i hjertet eller hjernen. (Lundberg 2009, 61)

Thule er et geografisk begrep i gresk mytologi, først nevnt av oppdageren Pytheas, etter reiser han angivelig foretok nordover rundt år 330 f.Kr. Han reiste i 6–7 dager i nord for Britannias nordkyst og trolig opp mot polarsirkelen ved norskekysten. Diktjeget kaller sin reise for den "ultimate Thule-ekspedisjon", og spiller på begrepet Ultima Thule, brukt av Plinius den eldre, i siste hundreåret før Kristus, om de nordligste øyer. Ultima Thule brukes ofte som uttrykk om den ytterste utpost.

Hva skal så diktjeget der? Hun reiser mot "grensen jeg kaller sjel", heter det. Lundberg skriver seg her inn i en lang tradisjon av å reise nordover for å møte seg selv, men også for å møte det transcendent. Nord som en utfordring, som et åndelig sted, der skilleveggen mellom det dennesidige og det hinsidige er tynnere. *Nord* er for Lundberg ikke bare Nord-Norge, en region og landsdel i Norge, men det

circumpolare *arktis*. I det samme diktet der hun proklamerer at hun ikke kan leve i skogen (i barndommens Bardu), heter det: "jeg forsker på å forsvinne / bak mørkets kant på en arktisk kyst." Nord er noe mer enn barndommens sted. Forløpet i diktene virker dels å være en søken etter forståelse og klarhet, dels en reise mot alderdom og død. Diktjeget har fotfeste både i Aten/antikken og i Nord-Norge/arktis. Stedene er både konkrete og symbolske.

Liv Lundberg skriver på bokmål, og ikke som Arvid Hanssen på nordnorsk dialekt. Er det for å fjerne seg fra regionalismen på 1970-tallet? Mens hun har funnet hjembygda for trang, har ikke det samme vært tilfelle med Hanssen. Når det gjelder formspråk, er det også en stor forskjell på dem, Lundberg hører hjemme i den skriftorienterte høymodernismen, mens Arvid Hanssen har den folkelige sanglyrikken som uttrykksmiddel.

Liv Lundberg både er og er ikke hjemme, om sin siste diktsamling sier hun i en artikkel:

Tretti år etter mitt første diktverk reiser jeg igjen nordover på en symbolsk reise forbi og hinsides alt hjemlig, den ultimate thuleekspedisjonen til området jeg likevel hører til [...] Fra denne grensen har jeg god sikt – ikke bare på tvers av grensene i nord – ikke bare over det circumpolare nordområdet – men over kloden som et hele fra nord til sør. (Lundberg 2011, 232, 236)

Liv Lundberg vedkjenner seg røttene i Nord-Norge, barndommens landskap, men har også andre bosteder som er hennes. Det er ikke nødvendigvis noe smertefullt i dette, "adskillelse" er ikke det rette ordet. Lundberg representerer heller det sosiologen Ulrich Beck kaller "plasspolygami", en som har identiteten flere steder (Andersen 2006, 12). Mange mennesker har to eller flere hjemsteder fordi de er tvunget til det av omstendighetene. I Liv Lundbergs tilfelle er det imidlertid hverken snakk om å være utvandrer eller å være flyktning. Hun har valgt reisen(e) selv, hun er en som elsker flere steder. En naturlig konsekvens av globaliseringen.

5 Eva Jensen

"Arktis" er et viktig ord i Liv Lundbergs Nord-Norge-forståelse. Og man finner det også hos Eva Jensen, i hennes siste diktsamling, *Vidareutdanning i lys og skugge* (2014), heter det:

Eit lett drag av den gjenkjennelege, arktiske kjøligheta.
Ei kvit, låg tåke rullar uavlateleg gjennom sundet, i
overraskande høg hastighet.
Den klare dagen opnar seg, blir ståande. (Jensen 2014, 68)

Et ord som "arktis" finner man ikke hos Arvid Hanssen, hverken i debutsamlingen eller senere. Og arktis har kanskje først blitt en forståelsesmåte i Nord-Norge de siste ti-femten år, blant annet med "Regjeringens Nordområde-strategi" fra 2006 som en viktig "hendelse", der arktis defineres *politisk* (og ikke klimatisk) til å inkludere de tre nordligste fylkene: Nordland, Troms og Finnmark. Når utenriksministeren

besøkte Tromsø i 2013 og omtalte byen som "hovedstaden i Arktis", sees Nord-Norge med ett i et internasjonalt, circumpolart øst-vest perspektiv, og ikke som tidligere i et nord-sør-forhold, der nord blir utkant eller periferi, i forhold til hovedstaden (Wærp 2014).

Eva Jensen er fra Salangen i Troms (født 1955) og bor i Tromsø. Det er derfor ikke reisedikt fra nord hun først og fremst skriver, men heller om hverdagen, gjerne i et årstidsforløp. Tittelen på den siste diktsamlingen, *Vidareutdanning i lys og skugge*, viser til en oppfatning av lys og det visuelle, kanskje i fotografisk forstand. Åpningsdiktet starter slik: "Snøen kjem, tidleg om morgonen; før folk har stått opp og tent lys i kjøkkenet, før den første kaffien." Det skrivende jeget sitter inne og ser ut, det er mørkt, men snøen på bakken lyser opp, i fravær av sol.

I det neste diktet forflyttes blikket oppover mot fjellsiden:

I den halvmørke morgonen beveger lyset frå lyktene på løypemaskina seg langsamt framover i fjellsida.
Det store landskapet, den smale kjegla lys som rører seg i skiftande tempo; raskt i dei flatare partia av løypetraseen, møysommeleg i dei kuperte områda med meir vanskelege kurver og brått fallande terreng.

Starte ein arbeidsdag: ta fatt, sjå kor landet ligg. (Jensen 2014, 8)

Eva Jensen har i flere av diktene en visuelt registrerende stil. Hverdagen har feste i et landskap der lys og mørke er viktige bestanddeler. Kanskje kan ordet "vidareutdanning" i tittelen sees som et ønske om fordypelse, skriveprosjektet blir en lyrisk-meditativ undersøkelse av lysvilkårene i nord, av lys og skygge, men også av mørketid og midnattssol.

Hvilken innvirkning lyset og mørket har på menneskekroppen, og psyken, er noe som stadig undersøkes også innenfor naturvitenskapen. Johan Moan og Asta Juzeniene ved Radiumhospitalet i Oslo redegjør for noen av de nyere forskningsresultatene i en artikkel i *Aftenposten*, under tittelen "Mørketid på helsen løs". Etter å ha referert en rekke dyreforsøk, avslutter forskerne med følgende poetiske betraktning: "Erfaring gjennom tusener, kanskje millioner av år, har nedfelt i oss våre følelser overfor lys: respekt, hengivenhet og avhengighet" (Juzeniene og Moan 2014).

Det er innenfor et slikt register Eva Jensen skriver, i respekt og hengivenhet overfor et landskap og klima som er hennes. Solas tilbakekomst i januar skildrer hun slik, igjen nesten fotografisk perspektivert:

SOLDAGEN, den dagen i året då sola vende tilbake etter å ha vore ute av syne i vel to månader [...]
I perioden før sjølve dagen kunne vi sjå sola skine i fjella. Dei store formene, for det meste dekte av snø, fikk for kvar dag større og større delar av flatene lyst opp. Der solstrålane trefte fjella [...] blei store rosa felt skapt, dei stod i landskapet og lyste. Eg tilbad den rosafargen. Ikkje berre var det gleda over fargen, med så mykje lys i, men i den låg løftet om sol, sol. Solfylte

dagur med leik i snøen. Solfylte dagar med skispora våre på kryss og tvers over alle jorde, i alle bakkar. [...]
 Desse første strålane varte berre i nokre få minutt, så forsvann alt dette lyset. Var det klarvær i dagane som kom, fikk vi følge at det kom gradvis tilbake. Var det derimot overkya i dagane som følgde, ville sola neste klarvérsdag forbløffe oss med kor lenge ho heldt seg på himmelen. (Jenssen 2014, 20)

Eva Jensen foretar også en reise med Hurtigruta i sin siste diktsamling, som Liv Lundberg gjør. Men siden Jensen bor i nord, reiser hun motsatt vei av Lundberg, hun starter i nord og reiser sørover. Fokus er likevel på det samme området som Lundberg har i flere av sine dikt: Vesterålen og Lofoten. Denne kyststrekningen der fjellene går rett opp av havet og lager trange sund og fjorder, med bebyggelsen "sydd" inn i et stort og dramatisk landskap, er nærmest blitt emblematiske for Nord-Norge. Selve kronjuvelen, estetisk sett, men delvis også ressursmessig og kulturelt. Wikipedia omtaler kyststrekningen slik:

Lofoten er kjent for en særegen natur med fjell og tinder, storhav og lune vikar, strender og store uberørte landområder [...] Vesterålen er rik på fortidsminner, og funn viser at man med sikkerhet kan fastslå at det har vært bosetning her helt fra yngre steinalder. (no.wikipedia.org, lest 19. desember 2014)

På tross av endring i formspråk, og også i livsopplevelse når det gjelder det religiøse, finner man motiviske likheter mellom Blix sitt barndomsminne og enkelte av Liv Lundbergs og Eva Jensens Nord-Norge-dikt: hav og høye fjell, fjorden og båten, kontrasten mellom snødekte topper og grønne lier. Det er kystlandskapet mer enn innlandet de beskriver. I Elias Blix sitt dikt kunne vi høre Nordland bli omtalt slik: "Der eit fjell stig mot sky /med si krone av snø / og i lauvklendad ny /det seg speglar i sjø." Hos Eva Jensen lyder det slik: "Ein mørk grøn granskog, herleg og lubben. Bakgrunn: steile Lofotfjell med dryss av snø" (Jensen 2014, 40).

Både Liv Lundberg og Eva Jensen bidrar i 1991 i antologien *Å, eg veit meg eit land. 20 forfattere i Nord-Norge*, et bokverk som altså henter sin tittel fra, og dermed må sies å anerkjenne, Elias Blix' "Barndomsminne" som en relevant tekst (Olsen 1991).⁵ Lundberg og Jensen skriver imidlertid ikke sangtekster og salmer, men modernistisk lyrikk.

6 Morten Wintervold

Hos Tromsø-poeten Morten Wintervold, født i 1981, finner man ingen Lofoten-dikt. Og heller ingen topografiske dikt. Han er en urban lyriker der globaliseringen lager en transnasjonal, vestlig ungdomskultur. Det betyr ikke at han skjuler sin herkomst,

⁵ Første gang Elias Blix' åpningslinje fra "Barndomsminne" bruktes som boktittel var i 1959 da B. S. Tranøy på oppdrag fra Nord-Norsk Student- og elevhjems venner ga ut en faktabok fra Nord-Norge med tittelen: *Å eg veit meg eit land*. I 1999 kommer nok en bok ut med samme tittel: *Å eg veit meg eit land*; tekster og fotografier fra Nord-Norge, redigert av Arthur Arntzen, Finn Stenstad og Ola Røe.

på baksiden av hans siste diktsamling, *I slekt* (2005), kan vi lese at han er "en 24 år gammel gutt fra Tromsø". Og i første dikt opptrer ordet "heimstavn". Men det er likevel ikke lett å gjenkjenne Tromsø eller Nord-Norge i disse diktene. Det andre diktet i samlingen utspiller seg riktignok "under spektrallyset / fra diskokula på Kaos", og en lokalkjent i Tromsø vil kjenne igjen dette som utestedet i Strandgate 22, i dag "Bastard Bar". På Wintervolds tid het stedet "Kaos", slik presentert på internett:

Kaos
 Klubb, konsertscene, fotballpub og et sted der folk henger ut, drikker og koser seg i det mørke kjellermiljøet. Tilbyr nord-norges desidert feteste klubbkonsepter med dj's fra hele Norge og det fjerne utland, og konserter du ellers må reise langt sør for polarsirkelen for å oppleve.
 (www.underskog.no, lest 19. desember 2014)

En leser utenfor Tromsø vil trolig ikke ta denne referansen – og heller ikke alle i Tromsø heller, men Wintervold er ikke ute etter å gi noen beskrivelse av byen eller landsdelen han bor i. Åpningsdiktet, som inneholder ordet "heimstavn", lyder slik:

fra frølur

til frølur
 blir Man kasta
 gjennom alle kjente stadier
 av historia

gjør Kråke seg klar
 til å fly opp til månen

pakker Man
 selvfølgelig veska
 knyter slipset
 og aker seg ut

hilser på mor si
 med sylte i håret
 og stavrer på toget til heimstavn (Wintervold 2005, 10)

Diktsamlingen utforsker det mannlige og det kvinnelige, og slektsforhold. Mannen kalles Man og kvinnen kalles Kvin. Han lager også et nytt ord som "kvinneske", kanskje i protest mot at det engelske ordet for menneske er "man". Boka er full av sædavganger og fostervann, kjertler og blod, "slimposesaft" og "puppmelk & tonic". Det er det fysiske som står i fokus, kroppen som kjøtt: "Går man inn i ei badstue / går man inn i kjøttet. Er man under ei dyne / er man under et kjøtt. / Snøhule er kjøttborg." Også topografien kroppsliggjøres, med et uttrykk som "kjøttmyr".

Wintervold skriver ikke på dialekt, men på et radikalt bokmål med innslag av engelsk slang: "penisen swoppa inn i underlivet", "den hypeinnsmurte track-lista", "pusher melk". I tillegg har han en rekke egne nylagninger, sammensatte verb, adverb og substantiviske konstruksjoner: "dusteslurpa suppe", "en seigslima bananbue", "råkostriver seg til blods", "kjønnslepperaspa", "glødejuice", "bacon-gode."

Poeten kan gjerne rime, men da på tull, slik at "bekkefar og sig" rimer på "rømmegrøt til mig". Det er utstrakt bruk av lydlige virkemidler i diktene, "står Kvin med klitt i klem", heter det ett sted, mens et annet sted blir "Kvin" bokstavombyttet til "Kniv". I ett dikt hører vi om en campbellboks som går lekk, en referanse til Andy Warhol og pop art, som brukte virkemidler som til da hadde vært betegnet som "kitsch": Popkunstnerne forholdt seg til forbrukerkulturen med en blanding av fascinasjon og kritisk distanse, med et ønske om at "kultur" skulle knyttes til et mangfold av sosiale praksiser, heller enn til det ypperste kunstneriske frembringelser. Hos Wintervold finner vi pornofilmens "Straponqueen", musikkindustrien er representert ved Michael Jackson, og fra teknologiens duppeditt-verden lages nyordet "ipodjenta".

Samtidig er Wintervold opptatt av slekt, av tradisjon: "Poeten er en slektsforsker, ingen fremadskuende profet," heter det i et dikt. Men slektsforskning virker likevel mer å være kjønnsforskning enn familiealbum for poeten, med spørsmål som: Hva er forholdet mellom mann og kvinne? Det har likevel noe med slekt å gjøre, siden seksualitet og forplantning er forbundet. Selve energien som ligger i forplantnings-eventyret, ser ut til å ha forrang i poetens praksis.

Fins det andre nordnorske markører i diktene enn utestedet "Kaos"? Vel, vi hører om "nordkvit hud", og dialektordet "måse" brukes istedenfor måke: "måsen skriker / vår er vind." Videre dukker snøen opp, og snø er som kjent et emblem for det nordlige: "i driv over nattsvert hav / er snø /et spøkelse revet i filler [...]." Men vi ser ikke noe av landskapet i Wintervolds snødikt, og får heller ikke jegets reaksjon på snøen, slik som hos Eva Jensen. På den andre siden snør det over "nattsvert hav", og havet er utvilsomt et gjennomgangsmotiv i nordnorsk litteratur, noe den lange kyststrekningen og de mange bosetningene på øyer og inne i fjorder naturlig har ledet til. Likevel er uttrykket "nattsvert hav" nærmest avstikkende i diktsamlingen, det er ikke den type beskrivelse Wintervold vanligvis gir, det er nesten for nordnorsk for ham. Mørket beskriver han gjerne heller slik: "den blåvaginale natta." Kanskje er det ikke noen motsetning her, mellom et nordnorsk og et popkunst-aktig vokabular. "Der nede /ved barndomshjemmet /er fjæra bestemmende for havet," heter det i et dikt. Poetens identitet er altså også knyttet til stedet. Wintervold føler imidlertid ikke behov for å skrive ut landskapet eller landsdelen i klare linjer. Han tumler rundt i språket og i det mannlige og kvinneliges mysterier. Og er en poet fra Tromsø.⁶

⁶ De svake, nesten fraværende, regionale markørene hos Wintervold er villet. Her kan man sammenligne med en annen nordnorsk forfatter, Endre Lund Eriksen, fra Bodø. I de tre barne-/ungdomsbøkene om Pitbull-Terje (Lund Eriksen 2002, 2006, 2007) finner man svært lite av nordnorsk miljøbakgrunn. Trilogien lar seg knapt feste til en spesiell by eller landsdel. Det vil si, ser man nøye etter er vi likevel i Nord-Norge, for i første bind snakker guttene om å kjøpe *Mack øl*, og i tredje bind får vi høre at skolen har overtrekksdrakter med påskriften *Polar Kickboxing Klubb*. Dialekten kan ikke

I artikkelen "På sporet av Nord-Norge" (2013) peker sosiologen Svein Jentoft på hvordan folk i Nord-Norge blir stadig mer urbane og globale i sine levesett og forbruksmønstre, og at spesielt ungdom flytter til bysentrene, som flere har hatt sterk vekst, særlig Tromsø, Bodø og Alta. Og at Nord-Norge, som alltid har vært flerkulturelt, i møtet mellom det norske, kvenske og samiske, nå er multikulturelt, f.eks. har Tromsø innbyggere fra flere enn 140 land (Jentoft 2013, 433). En oppvekst i Tromsø har naturlig nok preget Morten Wintervold. Han identifiserer seg trolig like mye med moderne bykultur – som er mye av den samme enten man bor i Halden, Stavanger, Trondheim eller Tromsø – som med tradisjonell regional kultur. Det behøver ikke bety at han ikke har regional bevissthet – Wintervold er f.eks. medlem av Nordnorsk forfatterlag, men det regionale kommer ikke nødvendigvis eksplisitt til syne, slik som i visediktingen til Arvid Hanssen. Unge tromsøpoeter som Morten Wintervold – og Erik A Skrede, som debuterte med *Dødensdøden* i 2010 – er selvbevisste lyrikere som ikke opererer med kategorier som sentrum og utkant. De ser ikke regionen som noe komplementært i forhold til andre regioner.⁷

7 Forvitring av det nordnorske?

I den før nevnte artikkelen "Skapingen av Nord-Norge – én eller flere regioner" gir Einar Niemi følgende karakteristikker av perioden etter 1990:

I en femte fase i Nord-Norges moderne regionshistorie, fra om lag 1990 til i dag, har tendenser gjort seg gjeldende som har trukket i ulike retninger, og som har satt spørsmålsteget både ved den regionale identiteten og den gamle ideen om én samlet region. Landsdelen har blitt truet av forvitring og av splittende krefter både innenfra og utenfra. (Niemi 2014, 281)

Det ene forholdet Niemi peker på er nyliberalisme, sentralisme og strukturendringer i næringslivet. Et annet forhold er at flere landsdeltiltak har strandet, de tre nordligste

hjelp oss, Lund Eriksen skriver gjennomført bokmål, med litt slang som ikke kan stedfestes til Nord-Norge: "Han har kødd i stemmen og glimmer i blikket," "jeg ser ikke bort ifra at alt går til pises". Omtrent det eneste nordnorske uttrykket i de tre romanene er "dæven han steike". Hvorfor denne "nølingen" med å plassere Pitbull-Terje og vennen Jim i en nordnorsk by? Kanskje fordi Lund Eriksen ikke ønsker å skrive nordnorsk litteratur. Eller retttere sagt, at han vil distansere seg fra klisjebildet av nordnorsk litteratur, med sjarken og støa.

⁷ Maria Sibinska argumenterer i *Myte og marginalitet i moderne nordnorsk lyrikk* (2002) for at den tradisjonelle "sør – nord" – polariseringen på 1990-tallet er på vikende front innenfor kulturfeltet. Tradisjonelt har "nordnorsk litteratur" fungert nesten som et synonym for en realistisk, ikke-eksperimenterende uttrykksform, realiafokusert og regional, for ikke å si regionsolidarisk, skriver Sibinska. Dette har imidlertid gradvis blitt utfordret av mer eksperimentelle, skriftorienterte tekster (Sibinska 2002, 7). Likevel har Sibinska et begrep som "marginalisert" som stikkord for sine lesninger, det ligger allerede i tittelen på avhandlingen, og hun skriver innledningsvis at: "Fokusering på periferier kan sies å være en felles nevner for lyrikken jeg har valgt for min lesning" (Sibinska 2002, 8). Dette kan forklares med at hennes undersøkelse stopper i 1991 – det er utgivelser i tidsrommet 1971 til 1991 som er hennes materiale. Min hypotese er at nordnorsk lyrikk på 2000-tallet i liten grad kan karakteriseres med begreper som "periferi" eller "marginalisert".

fylkene orienterer seg stadig mer i ulike retninger. Et ytterligere moment er at en ny generasjon nordlendinger ikke kjenner seg igjen i de bilder av landsdelen som ble tegnet og nærmest kanonisert i 1970-årene, med "sjarken og støa" og symboler som Oluf i Raillkattlia.

Steinar Aas – i boka *Å eg minnest. Regionbyggere i hovedstaden. Nordlændingernes Forening 1862-2012* – peker også på at en felles nordnorsk identitet i dag utfordres fra flere hold. Dels har mobilitet, reising og teknologi gjort regionale grenser mer porøse, med den følgen at en særegen lojalitet til én region eller ett kollektiv, blir svekket. Dels finner man et skifte fra landsdelsidentitet til det Aas kaller super-lokalidentitet, med nordnorske foreninger og lag i Oslo som Hadselklubben, Senja-laget, Narvikklubben, Helgelandslaget, Brønnøyklubben, Sortlandsklubben, Målselv og Bardu bygdela. (Dessuten har Finnmarkslaget i Oslo i dag flere medlemmer enn Nordlændingernes Forening, selv om den siste er ment å representere hele lands-delen.)

Når det gjelder institusjoner og nettverksbygging i Nord-Norge kan man kanskje snakke om forvitring, men neppe når det gjelder identitet. I så fall ligger det et slags krav om essensialisme, at en viss type identitet er bedre enn en annen. En essensialistisk oppfattelse av identitet tilsier at det eksisterer et objektivt grunnlag for denne identiteten, f.eks. at det nordnorske er en realisering av en bakenforliggende idé, at særtrekkene ved nordlendingen har en kjerne. Motsatt dette ligger det i en konstruktivistisk tilnærming at en oppfatter kollektive identiteter som noe som er skapt for å tjene et formål eller for å finne argumenter for å skape et skille mellom "oss" og "dem". Ifølge et konstruktivistisk identitetssyn konstrueres, dekonstrueres og rekonstrueres de kulturelle mønstrene gjennom våre handlinger.

Historikeren Narve Fulsås drøfter slike spørsmål i artikkelen "Nordnorsk eigenart og nordnorsk identitet" (1997), der han viser hvordan biskop Berggrav, i boka *Spennings land. Visitasglimt fra Nord-Norge*, fra 1937, definerer den nordnorske folkesjelen med utgangspunkt i særegne natur- og miljøvilkår, med Lofoten som felles formel: "Det er Lofoten som har skapt Nord-Norge. Lofoten er felles-strengen i livet her, total-klangen i orkesteret, lede-motivet [...] et instinkt i folkesjelen (Berggrav 1937, 28). En lignende essensialisme finner Fulsås hos sosiologen Ottar Brox og filosofen Jakob Melø når de forankrer det spesifikt nordnorske i bestemte nærings- og yrkesformer, slik Melø bl.a. argumenterer for at "de tre bærebjelkene i vår tilværelse her nord, uansett hva vi ellers driver med" er kystfisket, fjordfisket i kombinasjon med jordbruk og reindrift (Melø 1993, sitert i Fulsås 1997, 217)

Narve Fulsås på sin side hevder mot dette at det ikke finnes noen nordnorsk identitet som er slik at alle som bor i Nord-Norge kan være nordnorske på samme tid og i samme forstand. Oppfatter man kollektive identiteter på en essensialistisk måte, innebærer det alltid hierarkiseringer, utgrensninger og eksklusjoner, slik at en sykepleier blir mindre egentlig nordlending enn en fiskerbonde, en professor som er same mindre autentisk enn en same som er reineier. "Eg argumenterar for at nordnorsk identitet i staden bør oppfatast som noko relasjonelt og dermed som noko foranderleg, flytande og motsetningsfylt" (Fulsås 1997, 208).⁸

⁸ Turid Moldenæs er på linje med Fulsås når hun – i boka *I sitt bilde. Identitet og identitetskonstruksjon i lokalsamfunn* (2006) – skiller mellom narrativ identitet og essensiell identitet.

I *Nordnorsk kulturhistorie* heter det at "Nordlendingens identitet har alltid vært en utsatt identitet, undergravd av mindreverdsfølelse og av følelsen av å være usynlig" (Drivenes m.fl. 1994, 389). Det er sikkert riktig, historisk sett. I boka *Nordlendingen*, fra 1997, tilslutter Edmund Edvardsen seg en slik beskrivelse med å skille mellom to kulturmøter, "likeverdige kulturelt samkvem [...] og ulikeverdige kulturmøter, dvs. det ansente kulturelle møtet mellom herre knekt, oppdrager og undersått" (Edvardsen 1997, 8). Og Edvardsen betegner da møtet mellom sør og nord som av siste art, et ulikeverdig og maktbasert kulturmøte. Han skildrer blant annet den skamfølelsen han som barn hadde når han hørte nordnorsk dialekt – altså sin egen – på radio.

Edmund Edvardsen er født i 1943, mens Morten Wintervold er født i 1981, og debuterer som forfatter på 2000-tallet, og det er ikke sikkert at Edvardsens beskrivelse av å være nordlending – i forhold til "søring" – lenger er dekkende. Unge tromsøværingene innenfor kunstfeltet føler seg i dag neppe underlegne i forhold til kolleger i sør. Herre-knekt-forholdet har gått i oppløsning, den unge nordlendingen lar seg ikke oppdra eller "fornorskes" sørfra. Og sett sørfra er det kanskje heller ikke noe ønske om å gjøre det?

Nord-Norge er i ferd med å bli mer lik Sør-Norge, skriver Svein Jentoft i "På sporet av Nord-Norge", men det er ikke på grunn av maktdynamikken i et herre-knekt-forhold: "Når den nordnorske identiteten og felleskapsfølelsen svekkes, så skjer det ikke på grunn av trykket fra Oslo, men fordi folk i nord inngår i nettverk som strekker seg ut over nasjonale grenser" (Jentoft 2013, 433). Et element i dette er opplevelsen av det cirkumpolare arktis.

En lignende tankegang ligger bak begrepet "nording", som samfunnsviterne Stine Didriksen og Turid Moldenæs lanserte i artikkelen "Nordingen – den nye nordlendingen" i 2010. De skriver her:

For akkurat som landsdelens grenser har sluppet taket og blitt til Nordområdene, har nordlendingen vokst ut av sin rolle og gjenoppstått som nording; karakteren som har snudd ryggen mot sør, og uten høye rop og fakter selv har tatt grep for å bygge nordområdelandet. Når det har tatt form og nordingens blikk er permanent vendt ut mot verden, er søringen som kontrast skrevet ut av historien. (Didriksen og Moldenæs 2010, 20)

Kanskje har Elias Blix' "langt der oppe mot nord" – en frase som impliserer avstand, og gjerne også skjønnhetsdyrkning og nostalgi – blitt erstattet av *nord*, rett og slett. Mens nord-sør tidligere var en periferi-sentrum-dikotomi som også inneholdt motsetningen umoderne-moderne, har dette endret seg de siste tiårene. Sosiologen Willy Guneriussen viser i en artikkel om konstruksjonen av det "nye" Nord-Norge hvordan uttrykket "problemet Nord-Norge" ofte forekom som beskrivelse i offentlige utredninger og i innspill fra næringslivsaktører etter andre verdenskrig. Nå kan man

Essensiell identitet beskriver hun som ideen om en identitet som er medfødt og stabil over tid, mens narrativ identitet er noe som blir, snarere enn noe som er. Narrativ identitet er et bilde som rommer bilde av andre og andre sitt bilde av en selv; den skapes, utfordres og modifiseres i relasjoner, forstått som iscenesatte eller dramatiserte fortellinger der vi selv ikke er de eneste forfatterne, skriver Moldenæs. På denne måten testes identiteten i hver ny samhandling (Moldenæs 2006, 16).

derimot stadig oftere høre Nord-Norge omtalt som "mulighetenes landsdel". Nord-Norge sees på 2000-tallet som det ledende dynamiske område når det gjelder teknologiutvikling og avansert ressursutvinning (olje/marin produksjon og bioprospektering), skriver Guneriussen – når det gjelder relasjonsbygging over landegrensene (Barentssamarbeidet), når det gjelder flerkulturalitet og relasjoner til/mellom urfolk, og når det gjelder å kunne bli en unik og spektakulær merkevare i en globalisert turismenæring (Guneriussen 2008, 8). Kanskje kan det sies kort slik: Nord-Norge har endret status fra periferi til kraftsentrum.

Jeg begynte med konklusjonen, at vi i materialet, det vil si hos de lyrikerne jeg her har omtalt, kan finne spor av en utvikling fra en *nordnorsk* identitet, definert sørfra eller i relasjon til sør, og til en *nordnorsk og arktisk* identitet, ikke lenger målt med hovedstadens mål. Samtidig vil jeg vektlegge at det ikke er en utvikling i lyrikken med henhold til estetisk kvalitet det er snakk om, heller ikke et spørsmål om betydning. Nye bilder trer fram, men de gamle er der fortsatt.⁹ Arvid Hanssen ugyldiggjør ikke Blix, like lite som folk ikke slutter å lese Arvid Hanssen når de mer skriftmodernistiske lyrikerne Liv Lundberg og Eva Jensen trer fram. Og dermed er det selvfølgelig heller ikke slik at Morten Wintervold er mer betydningsfull i dag enn Arvid Hanssen.

Litteratur

- Andersen, Per Thomas Andersen. 2006. *Identitetens geografi. Steder i litteraturen fra Hamsun til Naipaul*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Arntzen, Arthur, Finn Stenstad og Ola Røe. 1999. *Å eg veit meg eit land*. Oslo: Samlaget.
- Aschim, Anders. 2008. *Elias Blix. Ein betre vår ein gong*. Oslo: Samlaget.
- Berggrav, Eivind. 1937. *Spennings land. Visitaglimt fra Nord-Norge*. Oslo: Aschehoug.
- Blix, Elias. 2005. "Barndomsminne frå Nordland." I *Den store norske diktbogen*, redigert av Iver Havnevik, 246. Oslo: Pax.
- Brantenberg, Tore, Marit Anne Hauan og Nils Magne Knutsen 1994. "Myter om Nord-Norge og nordlendingen gjennom tidene." I *Nordnorsk kulturhistorie*, bind 1, redigert av Einar-Arne Drivenes, Marit Anne Hauan og Helge Wold, 386–455. Oslo: Gyldendal.
- Bull, Tove. 1999. "Elias Blix." I *Norsk biografisk leksikon*, bind 1, 360. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Didriksen, Stine og Turid Moldenæs. 2010. "Nordingen – Den nye nordlendingen." I *Arena. Et bilag til Konjunkturbarometer for Nord-Norge, høsten 2010*, redigert av Stine Didriksen og Turid Moldenæs, 20. Tromsø: Sparebank 1 Nord-Norge.

⁹ I en artikkel i boka *Hvor går Nord-Norge* (2012) legger Svein Jentoft fra sosiologisk hold vekt på at vi trenger flere tankebilder om Nord-Norge: "Jo, flere tankebilder en har i hodet, desto større blir handlingskapasiteten. [...] Det gjelder [...] å utvikle evnen til å undre seg over samfunnet [...]" (Jentoft 2012, 303, 311). Her kan skjønnlitteraturen sies å spille en rolle.

- Drivenes, Einar-Arne, Marit Anne Hauan og Helge A. Wold. 1994. *Nordnorsk kulturhistorie*, bind 1. Oslo: Gyldendal.
- Edwardsen, Edmund. 1997. *Nordlendingen*. Oslo: Pax.
- Guneriussen, Willy. 2008. "Modernitet, fortrylling og magi – konstruksjon av det 'nye' Nord-Norge." *Sosiologisk tidsskrift* 16, 1: 31–54.
- Hamsun, Knut. "Nordland" (1913) 2009. I *Samlede verker*, bind 22, redigert av Lars Frode Larsen, 160. Oslo: Gyldendal.
- Hamsun, Knut. 1998. "Teologen i Æventyrland." I *Hamsuns polemiske skrifter*, redigert av Gunvald Hermundstad, 175–79. Oslo: Gyldendal.
- Høydalsnes, Eli. 2003. *Møte mellom tid og sted. Bilder av Nord-Norge*. Oslo: Forlaget Bonytt.
- Jentoft, Svein. 2012. "Lokalsamfunnsbilder: Nord-Norge i globaliseringens tidsalder." I *Hvor går Nord-Norge. Et institusjonelt perspektiv på folk og landsdel*, redigert av Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik, 303–14. Stamsund: Orkana.
- Jentoft, Svein. 2013. "På sporet av Nord-Norge." I *Hvor går Nord-Norge. Politiske tidslinjer*, redigert av Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård, Kjell Arne Røvik, 431–43. Stamsund: Orkana Akademisk.
- Jensen, Eva. 2014. *Vidareutdanning i lys og skugge*. Oslo: Samlaget.
- Juzeniene, Asta og Johan Moan. 2014. "Mørketid på helsen løs." *Aftenposten* 14. desember.
- Knutsen, Nils Magne. 1991. *Fra Ottar til Oluf. Artikler om nordnorsk litteratur*. Tromsø: Cassiopeia.
- Lund Eriksen, Endre. 2002. *Pitbull-Terje går amok*. Oslo: Aschehoug.
- Lund Eriksen, Endre. 2006. *Pitbull-Terje og kampen mot barnevernet*. Oslo: Aschehoug.
- Lund Eriksen, Endre. 2007. *Pitbull-Terje blir ond*. Oslo: Aschehoug.
- Lundberg, Liv. 2008. *Når jeg ikke hører hjemme*. Oslo: Cappelen Damm.
- Lundberg, Liv. 2011. "Fra nord til nord." I *Reiser og ekspedisjoner i det litterære Arktis*, redigert av Johan Schimanski, Cathrine Theodorsen og Henning Howlid Wærp, 223–37. Trondheim: Tapir.
- Moldenæs, Turid. 2006. *Identitet og identitetskonstruksjon i lokalsamfunn*. Trondheim: Tapir.
- Niemi, Einar. 2014. "Skapingen av Nord-Norge – av én eller flere regioner?" I *Veiviser i det mangfoldige nord*, redigert av Fredrik Fagertun, 271–85. Stamsund: Orkana.
- Olsen, Per Kristian, red. 1991. *Å, eg veit meg eit land. 20 forfattere i Nord-Norge, en antologi*. Oslo: Tiden.
- Pausett, Arne Paus. 1942. *Hålogaland i kunst og åndsliv*. Oslo: Stenersen.
- Schøyen, Carl, red. 1920. *Nordlandet*. Kristiania: Aschehoug.
- Sibinska, Maria. 2002. *Marginalitet og myte i moderne nordnorsk lyrikk*. Gdansk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego.
- Tranøy, B.S. 1959. *Å eg veit meg eit land*. Oslo: Nord-norsk student og elevhjems venner.
- Wintervold, Morten. 2005. *I slekt*. Oslo: Damm.

Wærp, Henning Howlid. 2014. "Arktiske diskurser – mennesket i arktis." *Nordlit* 32: 147–59.

Zachariassen, Ketil. 2008. "A Beam of Light for North Norway? Nationbuilding and Regionalism at Tromsø State College of Education in the 1920s." I *Approaching Citizenship, Encounters & Place Enactment*, 97–110. Working Papers for Cepen Research School, Faculty of Social Sciences, University of Tromsø, November.

About the author

Henning Howlid Wærp (henning.waerp@uit.no) is Professor of Nordic Literature at UiT The Arctic University of Norway. Most recent article: "Ishavsromanen som sjanger. Om Lars Hansens *I Spitsbergens vold* (1926)" in *Norsk litterær årbok* 2014. Latest book: *Fra Wergeland til Knausgård. Lesninger i nordisk litteratur* (co-edited with Hans Kristian Rustad), Akademika 2014. Poetry reviewer in *Aftenposten*.

Summary

The article gives a survey of northern Norwegian poetry from the end of the eighteenth century until the present, focusing on how the north is depicted. Another line in the article follows the shaping of a specific northern Norwegian identity from the launching of the name "Nord-Norge" (North Norway) in 1884. The argument is that the feeling of marginalisation is no longer evident, probably because a new circumpolar identity has emerged, an international orientation replacing the former comparisons and competition with the capital in the south.

Keywords

North-Norwegian poetry, North-Norwegian identity, the term "Nord-Norge", Elias Blix, Arvid Hanssen, Liv Lundberg, Eva Jensen, Morten Wintervold.